

Vývoj přístupů k edukaci dětí s poruchami chování

---

období před zformováním vlastního

podoboru speciální pedagogiky - etopedie

In: VOJTOVÁ, V. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti.*
Brno: MSD, 2010 ISBN 978-80-210-5159-1

Období nedůvěry ve svobodu člověka

- převažovaly náboženské ideologie.
- charakterizované celkovým **skepticismem** přístupů k dětem obecně a k zavrhujícím postojům k dětem postiženým a problematickým,
- dalo vznik různým teoretickým pojednáním o pedagogických přístupech k chování a kázni dětí, které jsou inspirativní i pro dnešní dobu.
- **Konfucius** - téma pozitivních příkladů na vývoj chování
- **Platón** - původ morální špatnosti vidí v *neznalosti dobra*.
- Středověk: Duševní choroby, postižení, znetvoření a poruchy chování byly dávány do spojitosti s d'áblem. **Martin Luther**
- Renesanční období - postupné změny v postavení dítěte ve společnosti, zvýšila se pozornost na *pozitivní vzory* pro morální výchovu.
- Průmyslová revoluce – zneužívání dětí k práci až do pol.19. stol

Desiderius Erasmus Rotterdamský (1466-1536) - význam *hry* pro hodnocení chování dítěte, v níž se projeví nejlépe „sklon k lstivosti, ke lžím, svárnosti, hněvu, násilnosti i ke zpupnosti“

- *koncept laskavé výchovy* a podporování schopnosti uvědomit si vlastní *odpovědnost za svůj život* ze spisu „Chvála bláznivosti“ (1511)
-

Michel De Montaigne (1533-1592) - odmítání *útlaku, zstrašování a krutých postupů* ve školách

- *včasné otužování a nácvik* ve snášení obtíží

Jan Amos Komenský (1592-1670) - hodnocení chování, užívání trestu a pozitivních vzorů „trestání metlou“

- myšlenka *sociální funkce výchovy*.

John Locke (1632-1704) - *svobodná kázneň vede k tvořivé iniciativě* oproti *otrocké kázni dítěte, která je rizikem* pro jeho další vývoj.

- prosazoval *včasnost správných vzorů a postupů*. také).

Jean Jacques Rousseau (171-1778) vystupoval proti tělesným trestům;

- Za *stěžejní pro správnou výchovu považoval sociální determinanty*.
- *Zdůrazňoval respektování věkových zvláštností a citlivý přístup* ve výchově.
- *vnitřní zdroje dítěte pokládal za podstatnou sílu* pro jeho další rozvoj

Claude Adrien Helvétius (1716-1771) - *Negativními vlivy despotické vlády* na charakter osobnosti se zabýval ve svém díle.

- *Vzdělávání přisuzoval velký význam nejen z perspektivy individuální, ale i sociální* ve smyslu celospolečenského přínosu

Období intervenčních a reedukačních experimentů počátek FR (1789-1799)

- **neosobní přístup** k dětem a jejich emocionálním a sociálním potřebám,
- vznik mnohých **teorií** o edukačních postupech při „nápravě chování dětí“.
- mají svou výpovědní hodnotu i pro dnešní dobu,
- inspirovaly vznik prvních zařízení pro péči, vzdělávání a výchovu o děti „bezprizorné a narušené“.
- Éra experimentální praxe založené na pozitivně akcentovaných postupech v zacházení s psychicky narušenými lidmi v psychiatrických léčebnách.
- oddělení výkonu trestu mladistvých zločinců od dospělých.
- zvýšený zájem o vzdělání a vzdělanost - zavádění a prodlužování povinné školní docházky
- 1867 odloučení školství od církve v českých zemích
- V roce 1871 byl založen první ústav pro idioty (Idiotenanstalt) Hephata, - Karel Slavoj Amerling

Respekt, přiměřené očekávání

Phillipe Pinel (1745-1826), ***Jean Gaspard Itarda*** (1774-1838)

zpochybnily násilnické a manipulativní zacházení s lidmi s psychickými a mentálními poruchami a s poruchami chování, principy vlídného zacházení, respektu a přiměřeného nastavení očekávání, základy terapeutických přístupů

Edward Seguin (1812-1881) posílením nervového systému je možné zlepšit schopnost kontroly jednání, ověřoval účinky tréninku a cíleného posilování a senzorické stimulace u dětí mentálně oslabených, základy terapií u dětí týraných

Benjamin Rush (1745-1813) veřejné vzdělávání pro chudé děti, „vlídné a opatrné metody kontroly chování“

Johann H. Pestalozzi (1746-1827) odpovědnost vychovatele za šťastný život ohroženého dítěte

Skepse a nedůvěra

Thomas R. Malthus (1766-1834) o nebezpečí přelidnění a sociálních problémech

Charles Robert Darwin (1809-1882) evoluční teorie;

Herbert Spencer (1820-1903) teorie sociálního darwinismu o přirozeném výběru druhů a přežití silnějšího a schopnějšího, kdy jakákoli pomoc slabšímu je porušením přírodního zákona a prohlubuje úpadek společnosti.

- nežádoucí vlastnosti dítěte jsou projevy dědičné vady a že intervence by měla být omezena na selektivní rozmnožování
- preferovaný postoj k lidem s postižením konce devatenáctého a počátku dvacátého století
- psychiatrické poruchy dětí byly interpretované jako nezvratné následky široce rozmanitých příčin, jako je masturbace, přepracovanost, přílišné studium, náboženská předpojatost, dědičnost, degenerace nebo nemoc

Období nástupu intervenčních programů a profesní specializace

---

- velký rozvoj teoretických konceptů pro přístupy k řešení poruch chování.
- Vědecké studie - psychiatrie a psychologie – orientace na děti s intenzivními poruchami chování a emocí;
- dramatické změny v přístupech k fenoménu poruch chování ve společenské i edukační rovině.
- zdrojem konceptů včasné prevence a programů cílené intervence poruch chování.
- PCH - medicína, pedagogika, psychologie
- Vývoj psychologických teorií psychoanalýzy, behaviorismu a sociálního učení vnesl do intervencí systematizaci.
- význam dětství pro dospělost a nutnost komparace deficitů s vývojovými odlišnostmi a potřebami dítěte;
- včasná intervence

Změny v pohledech na intervenci u dětí v riziku, s PCH

- **Ellen Key** (1849-1926) vyzdvihovala význam dětí pro společnost a vyzývala vlády zemí k podpoře dětí a rodin, 20. století viděla jako "století dítěte" ;
- **Clifford W. Beers** (1876-1943) publikace „*Mysl, která našla sama sebe*“ 1908 -popsal své zážitky z ústavu pro choromyslné, kde byl jako dítě několik let hospitalizován;
- **William Healy** (1869–1963), na základě systematického studia recidivujících mladistvých pachatelů doložil intelektuální a psychickou normálnost delikventů a argumentoval pro účinnou intervenci v institucionální péči.
- psychiatrické nemocnice pro děti - USA 1931, 1935
- „Child Guidance Council“ – poradenské zařízení - Anglie

Období profilace a rozvoje speciálněpedagogických konceptů

- v českém prostředí spojeno s **formováním pedopatologie a nápravné pedagogiky.**
- základ pro systematizaci edukačních postupů v přístupech k dětem s poruchami chování v rovině prevence, intervence i reedukace v rámci pedagogických věd
- vznik Československé republiky, který nastartoval kulturní a intelektuální rozvoj
- Založení Masarykovy univerzity a zrovnoprávnění přístupu žen k vysokoškolskému vzdělání
  - ovlivnilo odbornou úroveň učitelské profese i na teoretické úrovni

České prostředí – významné vlivy

1920 - 1. sjezd československých učitelů a přátel škol“

Téma: jednotná koedukovaná a vnitřně diferencovaná škola, která by řešila výukové i výchovné problémy všech žáků.

Formuloval požadavek na založení pedagogických fakult při univerzitách, které by poskytovaly osmiměsíční vysokoškolské vzdělávání učitelů

Otakar Chlup (1875-1965), ***Josef Úlehla*** (1852-1933), ***Jiří Václav Klíma*** (1874-1948), ***Jan Uher*** (1891 – 1942), ***Václav Příhoda*** (1889-1979), ***Cyril Stejskal*** (1890-1969).

Vznik pedopatologie a nápravné pedagogiky

Děti s postižením = děti „*abnormální*“ a „*úchylné*“

Pedopatologie a nápravná pedagogika

dva vzájemně se doplňující směry, kdy na teoretických základech pedopatologie staví nápravná pedagogika praktické přístupy (Mauer, 1917)

Pedopatologie (koncept Mauera)

Individuální

- a) patologická somatologie (biologie postiženého dítěte)
- b) pedopatopsychologie (psychologie postiženého dítěte)

Sociální

zabývala se postižením dětí v důsledku působení nenormálních poměrů v životě rodiny, ve stycích dítěte s jinými dětmi a dospělými

Nápravná pedagogika

---

a) Obecná

**b) Zvláštní – členění
stejně jako dnešní
spec. ped.**

Tři základní cíle:

1. pomáhat
„abnormálním“
jedincům k tělesnému
uzdravení,
2. podněcovat jejich
vývoj tělesným a
duševním cvičením
3. připravovat je pro
praktický život

Koncept *Františka Štampacha* (1895-1976)

Omezoval působnost nápravné pedagogiky jen na případy, kdy postižení vzniklo z vnějších, sociálně patologických (sociologických) příčin.

Přitom postupy a úkoly *nápravné pedagogiky* viděl ve vymezování výchovných norem a v aplikaci nápravných metod

Centra odborných aktivit v ČR

Pedologický ústav (Ústav pro výzkum dítěte) – 1910
(F. Čáda, J. Dolenský a J. Matiegka)

Výzkum byl zaměřen na studium tělesných a duševních vlastností dítěte „normálního“ i dítěte „úchylného“ se záměrem aplikovat jeho výsledky v praxi ve prospěch duševního i tělesného zdraví a výchovy a sociální zařazení dítěte.

Spolek pro péči o slabomyslné v republice

Československé. Herfort, K., Zeman, J., Kettner, J.

Časopis *Úchylná mládež* – výzkumy – Schneider, Zikmund...

Poválečné období profilace speciální pedagogiky – model hromadné převýchovy

---

- Růst zájmu o problematiku vzdělávání dětí s postižením;
- 1946 - Dětský fond OSN UNICEF - na podporu dětí poškozených válkou a chudobou a jejich vzdělávání.
- Rozvoj humanitních věd – znalostní platforma
- Profilace oboru speciální pedagogiky vnitřní diferenciací ve vazbě na typy postižení a míru „defektivity“ dopadající do života dětí

Spec_ped přístupy k dětem s PCH – poválečné období

Model hromadné převýchovy – zrcadlo medicínského modelu SP

- kolektivní péče podle principu tzv. **hromadného poručení** a opatrovnictví s cílem zajistit výchovu „v lásce k demokratickému státu“ (zákon č. 7/1946 Sb.) platný do 60. let
- „řádná výchova dětí v uvědomělé občany připravené přispívat svou prací ku prospěchu společnosti“ (zákon 69/1952 Sb.)

Internalizované PCH - dlouhodobé pobyty v psychiatrických léčebnách, kde byla výuka plně podřízena léčebnému režimu dětí

Externalizované PCH - segregované do výchovných ústavů, popř. do zvláštních škol internátních, jejich kontakt s rodinou a s vnějším světem byl přísně podroben restriktivním podmínkám.

Trendy uvnitř oboru

Praxe

- vzdělání podřízeno převýchově;
- malá nabídka profesní přípravy
- omezení práv rodičů na styk s dítětem

Výzkum

- izolace českého výzkumu
- Amerika - probíhal v psychiatrických léčebnách
- provázanost školních neúspěchů a poruchy chování v dětském věku
- oddělení problematiky MR a PCH
- zvýšení potřeby specializovaného vzdělávání jedinců s poruchami emocí a chování

Příklady výzkumů v ČSSR

- **Hvozdík (1957)** - souvislosti školního neprospěchu u žáků základních škol. Poukázal na složité procesy vyrovnávání se žáka se školní zátěží. Zdůraznil, že školní neúspěch souvisí s mnoha faktory, mezi kterými je nejvýznamnější zájem dítěte o vzdělávání a sebedůvěra.
- **Faltin (1972)** - souvislosti vnímání školy a školního prostředí zkoumal opakovaně v letech 1948 a 1965
  - vymezil základní charakteristiky postojů těchto žáků ke škole a školnímu vzdělávání.
  - poukázal na tendence v reakcích škol na žáky s poruchou chování, které se málokdy zabývaly řešením problémů v chování žáka, ale „jediným úsilím školy bylo postarat se, aby se takový chlapec/děvče co nejdříve dostal do výchovného zařízení“

Terminologická profilace v ČSSR

- do konce 60. let jako součást psychopedie
  - Popelář, B. – speciální pedagogika – nauka o zákonitostech rozvoje, výchovy a vzdělávání defektních osob.
  - „defektní osoba“ - defekt nabyt sociální dimenze (Sovák, M.)
  - *defektologie* – zabývá se *defektivitou* dítěte (mladistvého) a způsoby předcházení, ovlivňování popř. odstraňování této defektivity speciálními pedagogickými prostředky zvláště metodami reedukace, kompenzace a rehabilitace (Sovák, M.)
- Speciální pedagogika defektologická* (do 60. let) - cílem bylo co nejvíce přiblížit postiženého jedince *normě* většinové společnosti pokud to umožní míra jejich „defektivity“ a úroveň vytvořených sociálních vztahů

Děti s „*defektem*“ = „výchovně obtížné“.

Etopedie

- 1969 - samostatný studijní předmět na třech pedagogických fakultách ČSSR
- rozdílné přístupy v české a ve slovenské části
- Slovensko
  - v rámci oboru léčebná pedagogiky,
  - zaměřovala se na výchovně-léčebnou práci se sociálně nepřizpůsobenými a emocionálně narušenými dětmi
- Etopedické listy – od 70. let

Speciálněpedagogický model poruch chování

- usiloval o reedukaci a kompenzaci deficitů dětí/žáků ve speciálních školských zařízeních ústavní a ochranné výchovy.
- **Porucha chování** *považovaná za sociální narušenost*
  - tři podskupiny
    - *výchovně narušený*
    - *emocionálně narušený*
    - *sociálně izolovaný jedinec*

Etopedická konference v roce 1977 ve Výchovném ústavu v Kostomlatech

---

Zicha - *Systém komplexní aktivní převýchovy (SKAP)* aplikoval ve výchovném ústavu Kostomlaty pod Milešovkou, dokládá úzké propojení výzkumu s praxí v hledání nové efektivnější cesty intervence a rehabilitace v segregované edukaci.

Koudelková - stěžejní pro vzdělávání jedince s poruchou chování zprostředkování těch „aspektů života, jimiž se jedinec poškozuje“, jako nabídku „nedelikventních alternativ chování“, zejména těch, které souvisí s jeho školní a profesionální úspěšností.

Sovák - prezentoval aplikaci reflexní teorie v konceptech speciálněpedagogické péče - „která se snaží vykládat veškeré projevy chování jako reflexní dějství ... a která plně vyhovuje všem požadavkům a zásadám marxismu-leninismu a dovršuje Leninovu teorii odrazu“.

Struktura speciálních školských zařízení

(zákon, 31/1953 Sb., vyhláška 64/1981 Sb.)

- typy zařízení byly rozlišeny podle věku a případně dalšího postižení (psychického, mentálního);
- diagnostický ústav pro děti, diagnostický ústav pro mládež; dětský domov internátního, rodinného typu; dětský výchovný ústav; dětský výchovný ústav se zvýšenou výchovnou péčí; dětský výchovný ústav s výchovně léčebným režimem; výchovný ústav pro mládež (VÚM); výchovný ústav pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí; výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem;
- internátní zvláštní školy.

Shrnutí - přehled

---

1. Období nedůvěry ve svobodu člověka
2. Období intervenčních a reedukačních experimentů
3. Období nástupu intervenčních programů a profesní specializace
4. Období formování pedopatologie a nápravné pedagogiky
5. Profilace etopedie v rámci vývojových trendů ve speciální pedagogice
6. Poválečné období profilace speciální pedagogiky – model hromadné převýchovy
7. Vznik etopedie jako samostatné disciplíny speciální pedagogiky
8. Integrační koncepty v etopedii
9. Období přechodu etopedie od integrace k inkluzi
10. Inkluzivní koncepty v etopedii